

Tuinbouwkennis en -innovatie in Greenportregio Westland-Oostland en de rol van de Innovatie en Demonstratie Centra

Analyseverslag interviews

Colofon

Het analyseverslag interviews 'Tuinbouwkennis en -innovatie in Greenportregio Westland-Oostland en de rol van de Innovatie en Demonstratie Centra' is een publicatie van onderzoeksthema Methodieken Kennisoverdracht. Het thema levert bouwstenen voor het verbeteren van kennisvalorisatie, het tot waarde brengen van kennis, middels integrale kennisketens en een effectieve en efficiënte inzet van kennismiddelen door en voor kennispartners en ondernemers in Greenportregio's. Dit met als doel dat de keten van kennis naar kunde, naar kassa structureel wordt. Het onderliggende onderzoek is mogelijk gemaakt door financiering vanuit het ministerie van Economische Zaken (EZ) en aansturing vanuit de topsector Tuinbouw en Uitgangsmaterialen (T&U).

Auteur

F.A. Geerling-Eiff, LEI Wageningen UR

Informatie

Floor Geerling-Eiff: floor.geerling-eiff@wur.nl

Dit rapport is tevens te vinden op internet: www.wageningenur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Projecten-EZ/Expertisegebieden/Beleidsondersteunend-onderzoek/Lopend-in-2015/Methodieken-kennisoverdracht.htm

© december 2015, Wageningen UR

Inhoudsopgave

	Blz.
1. Introductie	4
2. Tuinbouwkennis en -innovatie als regionaal speerpunt	5
3. HET IDC als kennis- en innovatieconcept	7
4. Organisatie van kennis en innovatie in de regio door Greenport Horti Campus en Greenport Westland-Oostland	10
5. Uitdagingen voor tuinbouwkennis en -innovatie in de regio	12
Bijlage 1: Namen interviews	14

1. Introductie

Achtergrond

Kennis & innovatie voor het tuinbouwcluster is een relevant speerpunt voor Greenportregio Westland-Oostland om de koploperpositie van de sector te behouden en zo de concurrentie voor te blijven. De tuinbouw wordt door betrokkenen in de regio gezien als een sector die de wereld veel te bieden heeft op het gebied van gezondheid, welbevinden en leefomgeving. De Innovatie en Demonstratie Centra (IDC's) vervullen een rol om (nieuw ontwikkelde) kennis beschikbaar en toepasbaar te maken voor de praktijk, zijnde het bedrijfsleven en overige stakeholders. Hiermee draagt het bij aan de belangrijke uitdaging dat bedrijven kennis beter (kunnen) benutten voor innovatie. Meerdere kennisinstellingen zijn betrokken bij het regionale speerpunt. Niet alleen het onderzoek, ook het onderwijs en adviesorganisaties, en niet alleen geormerkte groene kennisinstellingen voor agro, food, tuinbouw en uitgangsmateriaal. De ambitie is om kennis en innovatie efficiënt en effectief te organiseren in Greenportregio Westland-Oostland door kennisinstellingen en bedrijven goed samen te laten werken in multi-actornetwerken, gefaciliteerd door overheden. Dit zodat het voorziet in de behoefte van het bedrijfsleven.

Probleemstelling

Dit verslag betreft de analyse van interviews met 10 personen onder wie: ondernemers van tuinbouwbedrijven, managers van kennis- en innovatieprojecten en –programma's en bestuurders (zie bijlage 1). Het beschrijft de inzichten vanuit de interviews ten aanzien van:

- tuinbouwkennis en –innovatie als speerpunt in de regio Westland-Oostland (hoofdstuk 2);
- de Innovatie en Demonstratie Centra (IDC's) als potentieel structureel concept om kennis en innovatie in de regio te versterken (hoofdstuk 3);
- de wijze waarop kennis & innovatie georganiseerd wordt en wensen ten aanzien van de organisatie van het speerpunt in de regio, door en voor Greenport Horti Campus en Greenport Westland-Oostland (hoofdstuk 4);
- uitdagingen om kennis en innovatie voor de tuinbouwsectoren in de regio Westland-Oostland verder te versterken (hoofdstuk 5).

Dit analyseverslag vormde als tussenproduct input voor het eindrapport 'Geleerde lessen ontwikkeling kennis- en innovatiesystemen in 7 Greenportregio's: syntheserapportage 2012-2015'.

Het verslag en het rapport zijn samen met de overige publicaties van onderzoeksthema Methodieken Kennisoverdracht terug te vinden op: <http://www.wageningenur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Projecten-EZ/Expertisegebieden/Beleidsondersteunend-onderzoek/Lopend-in-2015/Methodieken-kennisoverdracht.htm>

2. Tuinbouwkennis en -innovatie als regionaal speerpunt

De tuinbouw wordt als één van de belangrijkste economische sectoren in de provincie Zuid-Holland gezien naast Safety & Security, Cleantech, Maritime, Life Sciences en Smart Industry (innovationquarter.nl). Maar geïnterviewden verwachten dat als het (mkb-)bedrijfsleven niet zelf (mee) zal investeren, het speerpunt tuinbouwkennis en -innovatie daalt aan prioriteit in de regio met als gevolg dat er minder kenniscapaciteit beschikbaar komt om te kunnen innoveren. Het is daarom van belang dat het bedrijfsleven het nut hier beter van inziet. De return on investment van kennis moet concreter en beter inzichtelijk worden gemaakt, en gecommuniceerd worden. Bedrijven moeten zich medeverantwoordelijk voelen voor kennis. Niet alleen qua ontwikkeling (onderzoek), maar ook voor trainingen en onderwijs voor (toekomstig) personeel. Zij spelen de hoofdrol in het aantrekkelijk maken van de sector onder jongeren. De tuinbouw heeft nog teveel last van een imago probleem onder jongeren. Daarnaast heeft de regio te maken met complexe bestuurlijke verhoudingen en drukte, volgens geïnterviewden, mede doordat meerdere sectoren een belangrijke economische rol vervullen. Cross-over-samenwerking tussen sectoren is daarom essentieel.

De grootste uitdaging is wellicht niet om de reeds innovatieve bedrijven, *early adopters*, verder vooruit te helpen met innovatie. Alhoewel beweerd werd in een interview dat indien de innovators van 10% naar 15% vooruit worden geholpen, dit al aanzienlijke winst voor de sector oplevert. De grote uitdaging is volgens geïnterviewden om het innovatievermogen in de tuinbouw dat overwegend uit mkb bestaat, op collectief niveau te versterken. Een sterkere sector is goed voor het individuele bedrijf, is hierbij de gedachte. Men kan beter samenwerken aan innovatie dan elkaar beconcurreren. Daarbij is het ook van belang dat over de grenzen van de eigen regio heen gekeken wordt. Het IDC vormt een alternatief model om het innovatiecollectief nieuw leven in te blazen na de afschaffing van de Productschappen. Voor de Nederlandse tuinbouw dient voorkomen te worden dat het primaire productieproces (vrijwel volledig) door het buitenland wordt overgenomen, klinkt uit de interviews. Hiervoor moet het de concurrentie vooruit blijven. Maatschappelijk gezien is het ook de vraag of de regio (of Nederland) die eigen functie van voedselproductie wil opgeven. Door bezuinigingen heroriënteren overheden zich op nieuwe rollen en vormen om het innoverend vermogen onder (tuinbouw)bedrijven en ondernemerschap te stimuleren.

Het is te simpel om te zeggen dat primaire tuinbouwproducenten zelf de volle verantwoordelijkheid hebben om kennis en innovatie te stimuleren. Ketenpartijen hebben eveneens verantwoordelijkheid om het innoverend vermogen van telers te vergroten. Het begint bij toeleveranciers die onder andere zorg dragen voor de beste zaden en techniek. De retail zou meer eisen kunnen stellen aan de kwaliteit en innovativiteit van gewasproducten. Van belang daarbij is dat financiële intermediairs zoals de Rabobank gedegen en flexibele ondersteuning bieden om innovatie aan te moedigen. Telers worden nu nog onvoldoende gestimuleerd vanuit de keten om (zelf) te innoveren, is de gedachte.

Naast kennis gericht op het primaire productieproces is aandacht voor het stimuleren van innovaties in het gehele ketenproces van belang, zo ook ketenverkorting. In de kennisketen (van kennisontwikkeling tot implementatie) zou meer aandacht moeten komen voor de rol van de ondernemer om kennis te benutten. Bedrijven hebben een essentiële functie binnen het agrarisch kennis- en innovatiesysteem. Zij zijn de spelers die de kennis benutten voor innovatie en hebben een voorbeeldfunctie voor andere bedrijven. Zo ziet men in de praktijk wat werkt (en wat niet). De rol van de ondernemer als kenniswerker moet beter erkend (en beloond) worden binnen het kennis- en innovatieproces. Hij/zij krijgt steeds meer de rol als business developer en dat leidt tot andere verhoudingen in het gehele tuinbouwcluster van kennis, innovatie en ondernemen.

Tot slot zou de tuinbouw zich 'smart' en sectorbreder moeten ontwikkelen. Volgens geïnterviewden zou (nog) meer toegewerkt moeten worden naar een integrale agenda en onderliggende projecten waarbij tuinbouw gekoppeld wordt aan andere sectoren (energie, water, zorg, food, design) en sociaal-economische uitdagingen zoals de verbinding tussen kennis, ruimtelijke ordening en infrastructuur/logistiek. De tuinbouw moet met andere woorden afkomen van zijn rol als grondstofleverancier en toewerken naar ondernemer van groen. Innovation quarter faciliteert als regionale ontwikkelingsmaatschappij voor Zuid-Holland het samenbrengen van sectoren om cross-oversamenwerking waar te maken. Zij financieren vernieuwende en snelgroeende bedrijven, assisteren buitenlandse ondernemingen bij het vestigen in Zuid-

Holland en organiseren samenwerking tussen innovatieve ondernemers, kennisinstellingen en de overheid. Dit om Zuid-Holland tot één van de meest innovatieve regio's van Europa te ontwikkelen. De ambitie is om een coalitie te vormen van verschillende partijen in meerdere sectoren die investeren, promotie maken voor de regio, acquisitie en innovatie-ondersteuning kunnen leveren om economische kracht te mobiliseren (innovationquarter.nl). De bestuurlijke intentie is dat tuinbouw als sector onderdeel wordt van een bredere cross-sectorale economische keten.

3. Het IDC als kennis- en innovatieconcept

‘Om voor de (glas)tuinbouwsector een gezonde toekomst te waarborgen zijn er in processen en producten, doorbraakinnovaties nodig op uiteenlopende terreinen. Hiervoor zijn innovatieve projecten noodzakelijk, waarbij door toepassing en implementatie van kennis, een substantiële toename van productiviteit en kwaliteit van producten en productieprocessen bereikt wordt. De hoofdzaak is dat het effect zich niet beperkt tot een kleine groep ondernemers, maar dat de hele sector kan meeprofiteren. De IDC’s werken hierbij als katalysatoren vanwege de fysieke locatie - dicht bij de praktijk - waar ondernemers samen met onderzoek en onderwijs werken aan de toepassing en implementatie van kennis binnen en buiten de sector’ (wageningenur.nl).

Het IDC-concept richt zich op het principe ‘zien is geloven’. Het vervulde bij een aantal innovaties een essentiële rol. Innovatieve concepten laten zien en ervaren door ondernemers vormt een belangrijke tussenstap in de gehele linie van kennisontwikkeling tot toepassing in de praktijk. Het concept is geleidelijk aan ontstaan als een soort natuurlijk uitvloeisel van eerder werk. Zo stond het IDC Kas als Energiebron (sinds 2008) model. Het IDC is in de loop der tijd een begrip geworden op bestuurlijk niveau, zowel binnen de regio, in andere Greenportregio’s als binnen de topsector op landelijk niveau en onder kennisinstellingen. Onder het bedrijfsleven is de naam minder bekend maar de namen van de achterliggende organisaties wel. Dit wordt gezien als een aandachtspunt in de continuïteit van de centra. Echter, het is de vraag in welke mate dit relevant is aangezien bedrijven geïnteresseerd zijn in de inhoudelijke activiteiten en niet zozeer in de naam van de coördinatie en organisatie erachter (de back office) die dit mogelijk maken. Aan de andere kant is het wel noodzakelijk dat de back office goed is geregeld. Daar hebben alle partijen, zowel publiek als privaat, baat bij. Het bedrijfsleven is echter voorsnog onvoldoende capabel of gewillig om dit te financieren. De winstmarges in de sectoren zijn klein en ondernemers ervoeren last van de economische malaise. Investerings in kennis en innovatie in cash zijn over het algemeen heel gericht (op inhoud) en moeten volgens de (mkb-)ondernemer direct rendabel zijn voor de eigen bedrijfsvoering. Nu de Productschappen zijn afgeschaft is de grote vraag of het tuinbouwbedrijfsleven en in het bijzonder het mkb, uit eigen beweging collectieve financiering organiseert voor kennis en innovatie. In verschillende sectoren zien we bedrijven samen met kennisinstellingen de handen ineen slaan. Echter, er zijn veel gewassoorten wat het vormen van een uniforme groep beperkt maakt. Vragen bij de (private) financiering van kennis en innovatie zijn onder andere of er een groep van innoverende koplopers onder ondernemers ontstaat ten opzichte van een volgend peloton en ondernemers die niet innoveren, en hoe freeriders gedrag wordt voorkomen (wel profiteren van de kennis, maar niet zelf investeren).

De centra ontvingen subsidie met de intentie dat deze op termijn *self supporting* worden. Er is geen sprake van continue (louter publieke) subsidiëring en de centra zijn op zoek naar passende verdienmodellen (zie Ruijs, 2016¹). De IDC’s leveren op dynamische wijze nieuwe markt- en sectorvragen op. De nauwe interactie met bedrijven tijdens de uitvoering van kennisprojecten en –activiteiten zorgde voor een vraagarticulatieproces waar nieuwe vraagstukken en initiatieven uit voort kwamen. Zodoende vormt het een circulair concept - van kennisontwikkeling tot toepassing in de praktijk en vraagarticulatie - dat als springplank fungeert voor nieuwe impulsen. Zodra een bepaalde kennisvraag is beantwoord c.q. de techniek is uitontwikkeld, zal een nieuwe vraag opgepakt worden mits er (nieuwe) financiering is. Deze vragen kunnen zowel economie- als meer duurzaamheidgedreven zijn. Huidige IDC’s zoals Smaak en Robotica richten zich op bedrijfs- en ketenvraagstukken. Bij de IDC’s Water en Energie worden maatschappelijke milieuvragen gekoppeld aan de bedrijfsvoering en verdien capaciteit van bedrijven in de keten (met name toeleverende - techniek-bedrijven en primaire producenten). Er is een verschil in de bereidheid van (mkb-)ondernemers om te investeren in economie- of duurzaamheidgedreven kennisopgaven. Philips investeert (cash) bijvoorbeeld in de ontwikkeling van ledverlichting wat past binnen het vraagstuk van duurzaam energieverbruik. Hiervoor is het IDC Led opgericht (wageningenur.nl). Op water kan in Nederland in de glastuinbouw echter (nu) relatief weinig verdiend worden binnen de bedrijfsvoering zelf ten opzichte van de investeringen in watertechniek voor het teeltproductieproces. De kostprijs is daar te laag voor. Maar water is wel essentieel voor de teelt en een schoon milieu voor de gehele maatschappij. Hier zit een spanningsveld. Tegelijkertijd wijzen primaire

¹ Ruijs, M.N.A. (2016). *Nieuwe verdienmodellen voor de Innovatie en Demonstratie Centra*. Wageningen UR. Rapport GTB-1386.

producenten op het feit dat duurzaamheidgedreven kennisopgaven zoals water en energie niet alleen problemen zijn van telers. De verantwoordelijkheid voor schoner water en minder energieverbruik in de (glas)teelt is een gedeelde opgave binnen de gehele keten, tot en met de consument. De kritiek is dat de problematiek nu nog te vaak (alleen) afgerekend wordt op de primaire productie. Overigens vormt het buitenland voor watertechnologie in de (glas)tuinbouw een interessante markt. Dit betreft een bredere scope dan waterzuivering (emissieloos) zoals (her)gebruik en telen met minder water.

De IDC's richten zich op het verlagen van drempels tussen kennisontwikkeling en toepassing hiervan in de praktijk. De centra zullen zich continue moeten blijven door-ontwikkelen, even dynamisch als het bedrijfsleven. Het concept heeft bijgedragen aan meer wisselwerking tussen kennisinstellingen en ondernemers maar het innovatief vermogen van de tuinbouwsector moet verder worden versterkt. Volgens geïnterviewden is dat een belangrijk aandachtspunt voor de regio de komende jaren. Te veel kennis blijft nog onbenut, is de kritiek, en alle belanghebbende partijen zijn verantwoordelijk om dit te verbeteren. Aandacht voor kennisvalorisatie in de gehele kennis- en innovatieketen van fundamenteel, nieuwsgierigheidgedreven onderzoek tot en met het uitrollen van innovatie op de markt door het bedrijfsleven, vindt nog te ad hoc en beperkt plaats. De IDC's moeten niet in de valkuil stappen dat ze zich te veel op onderzoek richten. Het gaat om de juiste verhouding tussen kennisontwikkeling, -demonstratie, -uitwisseling en -benutting. Volgens sommige geïnterviewden moet het accent in subsidiëring minder op kennisontwikkeling liggen en meer op de overige 3 aspecten. Op Europees niveau zijn bijvoorbeeld aparte rondes (calls) voor voorstellen om ontwikkelde kennis te ontsluiten, dissemineren en toepasbaar te maken voor bedrijven en overige doelgroepen (zoals thematische netwerken, coordination and support action en research and innovation action). Hierbij mag slechts een beperkt budgetdeel ingezet worden voor onderzoeksdoeleinden zoals het testen van kennisresultaten in de praktijk.

Om de IDC's als concept voor tuinbouwkennis en -innovatie regionaal te verankeren zouden ze in feite geadopteerd moeten worden door de Greenport(s). De Greenport werkt aan het netwerk en de aantrekkingskracht vanuit bijvoorbeeld het buitenland. De Greenport zorgt voor het bestuurlijke debat en de uitstraling van tuinbouw als economische sector, zowel binnen als buiten de regio. Er is wel regionaal draagvlak om het IDC als concept te continueren. Dit zien we bijvoorbeeld in de opstart van het IDC Internationaal, de planvorming voor het IDC Kas als apotheek en de beoogde activiteiten binnen het Fieldlab Smartfood. Echter, er is (nog) geen structureel verankerd netwerk van (vernieuwde) IDC's in de regio Westland-Oostland, noch in andere regio's. Indien toegewerkt wordt naar een stelsel van IDC's dan zouden deze verschillende thema's, sectoren en verbinding tussen IDC's en regio's moeten borgen. Een IDC moet volgens geïnterviewden wel het regionale karakter behouden. Innovatieve bedrijven in de tuinbouw benutten al volop digitale mogelijkheden van internet en social media. Dat biedt goede mogelijkheden voor het verbreden van markten en netwerken buiten de regio. Maar *peering*, het face-to-face ontmoeten van collega's, partners en overige relevante actoren, het onder het genot van een drankje informeel zaken doorspreken, sparren en samen op de achterkant van een sigarenkistje bedenken wat interessante ontwikkelingen voor het bedrijf zijn of oplossingen voor problemen, zijn voor innovatieprocessen heel belangrijk. De IDC's bieden die fysieke locatie. In de regio kent men elkaar, is men vertrouwd met de lokale cultuur en hoeven de partners niet al te ver en lang te reizen om elkaar te ontmoeten. Ook Silicon Valley is een fysieke locatie. De uitdaging is het fysieke, de mogelijkheid om elkaar *real live* te ontmoeten en samen te werken, op juiste wijze te combineren met digitale media als ondersteunende infrastructuur om het bereik en effect van kennis voor innovatie te optimaliseren.

Tot slot zouden de IDC's regionaal verankerd kunnen worden vanuit stelselverantwoordelijkheid door de basis vanuit het onderwijs vorm te geven. Stelselverantwoordelijkheid duidt op het sociale grondrecht voor onderwijs. Wetsartikel 23 weerspiegelt de gedachte dat Nederland een land is van minderheden met uiteenlopende opvattingen over onderwijs en opvoeding, waarbij de rijksoverheid de eerstverantwoordelijke is om een samenhangend stelsel van onderwijsvoorzieningen in stand te houden (Onderwijsraad, 2002, in: Bronneman-Helmers, 2011²). Het IDC heeft zich als concept bewezen om de samenwerking tussen het onderwijs, onderzoek, adviespartners, bedrijven en beleidsmakers vorm te geven. Penvoerder van het IDC-project was Greenport Horti Campus (GHC) die zich als doel stelt om in de regio op drie locaties campussen te vormen. In de volgende paragraaf ga ik hier nader op in. Op regionaal niveau zijn het mbo en

² Bronneman-Helmers, R. (2011). *Overheid en onderwijsbestel: beleidsvorming rond het Nederlandse onderwijsstelsel 1990-2010*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

hbo vertegenwoordigd als partners om kennis en innovatie vorm te geven. Ook het wetenschappelijk onderwijs is betrokken. Volgens geïnterviewden kan de samenwerking met het onderwijs van Wageningen University als regionale partner echter sterker. Ze ervaren het als een gemis dat de universiteit niet in de regio vertegenwoordigd is. Overigens niet te verwarren met het toegepaste onderzoeksinstituut Wageningen UR Glastuinbouw in Bleiswijk dat onderdeel is van DLO onder de koepelnaam. Een stevigere rol van Wageningen UR qua academisch onderwijs geeft het speerpunt kennis en innovatie voor de tuinbouwsector meer body, volgens sommige geïnterviewden. Het ontbreken van wetenschappelijk onderwijs op het gebied van agro zorgt voor een kloof om doorlopende leerlijnen en onderwijsinitiatieven te realiseren tussen mbo, hbo en wo op regionaal niveau. Er wordt bijvoorbeeld wel samengewerkt in de regio met TU Delft als wetenschappelijke kennispartner maar de verbinding met het wetenschappelijke agro-onderwijs zou de cross-oversamenwerking echt recht doen.

4. Organisatie van kennis en innovatie in de regio door Greenport Horti Campus en Greenport Westland-Oostland

Greenport Horti Campus

Het penvoerderschap van de IDC's lag bij de stichting Greenport Horti Campus (GHC). GHC is een samenwerkingsverband, een bundeling van krachten van bedrijven, kennisinstellingen en overheden om de innovatiekracht en de concurrentiepositie van Greenport Westland-Oostland-Barendrecht blijvend te versterken. De partners willen beter onderwijs voor studenten, medewerkers en kennis dichterbij ondernemers organiseren, met aansprekende faciliteiten (greenporthorticultivatie.nl). De kracht komt voort uit de netwerkbenadering en de mensen zelf. Het gaat uit van een incrementeel groeiproces. De IDC's maken onderdeel uit van deze ambitie.

Naar de toekomst toe wordt het schaarser om mensen uit de regio op te leiden voor het tuinbouwcluster, is de verwachting. De sector kampt met een imago probleem. Studenten en burgers in het algemeen moeten beter inzicht krijgen dat het werken in de tuinbouw leuk, belangrijk en interessant is. Bijvoorbeeld dat het bijdraagt aan mondiale problematiek zoals het wereldvoedselvraagstuk en dat de sector een belangrijk onderdeel uitmaakt van de nationale en internationale samenleving. Daarom wil GHC basisschoolkinderen al vanaf jonge leeftijd tuinbouw zintuigelijk laten beleven door proeven en koken op de campus. De kas als glazen huis waar veel spannende dingen gebeuren en de kinderen zo te laten interesseren voor tuinbouw en de betekenis hiervan. In het kader van een holistisch wereldbeeld waar de tuinbouw onderdeel van uitmaakt, wil GHC verschillende disciplines op elkaar afstemmen zoals voeding, zorg, handel, design, etc. Het gaat erom dat de verschillende betrokkenen en zo ook de toekomstige ondernemers (studenten) de samenhang tussen verschillende facetten inzien. Qua competentie heeft de tuinbouw in het bijzonder behoefte aan technische scholing. Scholen, bedrijven en onderzoeksinstituten maken daarbij van elkaars faciliteiten gebruik. Zo voeren studenten praktijkopdrachten voor bedrijven uit of onderzoeksprojecten op basis van de vraag vanuit het bedrijfsleven, ondersteund door een onderzoeker. GHC stelt niet alleen de ondernemer centraal maar het gehele tuinbouwcluster en de wereld waar het onderdeel van uitmaakt (de holistische aanpak).

Concreet wil GHC een regionaal kennisnetwerk creëren in campusvorm met verschillende (fysieke) centra die met elkaar in verbinding staan. Hierbij is de gedachte dat het Oostland vooral gericht zal zijn op de ontwikkeling en toepassing van kennis voor teelttechniek (onder andere door Wageningen UR Glastuinbouw en Delphy, voorheen GreenQ/DLV), het Westland vooral op robotica (onder andere door Demokwekerij Westland en onderwijsinstellingen) en Barendrecht vooral op logistiek. GHC vormt de koepelnaam. Er wordt reeds samengewerkt met verschillende tuinbouwbedrijven en de ambitie is om dit aantal te verhogen binnen de gehele keten. Het betreft triple-helix-samenwerking waarbij de verschillende belangen en werkwijzen beter op elkaar worden afgestemd binnen een collectief kader. Feitelijk wordt toegewerkt naar één regionaal tuinbouwcluster dat als een multinational-netwerk opereert met verschillende aaneengeschakelde afdelingen die nauw met elkaar samenwerken. Grofweg vertaald zijn dit: 1) human capital door zowel initieel als post-initieel onderwijs, 2) R&D door onderzoek en ontwikkeling en 3) innovatief ondernemerschap door de betrokken bedrijven. Daarbij streeft GHC naar het versterken van internationale bekendheid van het tuinbouwcluster in de regio.

Greenport Westland-Oostland

De Greenport (greenportwo.nl):

- ambieert dat het tuinbouwbedrijfsleven in 2030 een kern is in het mondiale tuinbouwnetwerk voor voedselvoorziening, gezondheid en welbevinden;
- zorgt voor hoogwaardige en gevarieerde werkgelegenheid;
- vergroot de verdien capaciteit door verbreding naar nieuwe markten en nieuwe producten.

Greenport Horti Campus wordt door Greenport Westland-Oostland als een icoonproject gepositioneerd. Daarnaast is het de ambitie van de Greenport om in 2013 negen thematische IDC's operationeel te hebben.

De samenhang tussen kennis- en innovatieactiviteiten en projecten in de regio die bijdragen aan het realiseren van de drie doelen, kan beter volgens geïnterviewden. Zowel in de regio als interregionaal. In verschillende regio's wordt nu nog aan gelijksoortige projecten gewerkt. De regio kampt volgens hen met het probleem dat men goed wil verdelen wie wat doet op het speerpunt tuinbouwkennis en -innovatie. Er zijn meerdere partijen actief met verschillende functies. Gelijke verdeling en de zorg dat 'niemand wordt overgeslagen' lijkt fair maar de inhoud staat dan niet centraal. Er zou meer gekeken moeten worden naar wat er in de regio nodig is op basis van de behoefte van de sector en bedrijven, en welke spelers daar vervolgens bij betrokken moeten worden. Zo ook in de afstemming tussen Greenportregio's en op landelijk niveau, onder andere met de topsector T&U en het ministerie van EZ. Op de thema's die in meerdere regio's leven dient ook verbinding te worden gelegd met landelijke doelstellingen. De Greenport werkt aan de gewenste verbetering en afstemming om verschillende activiteiten onder één vlag te brengen. Zo zou er ook een koepel boven de IDC's gerealiseerd kunnen worden, maar dan wel bij voorkeur getrokken door een organisatie die er niet direct belang bij heeft. Daarnaast is er meer interregionale samenwerking ontstaan door structureel overleg tussen de Greenport Holland Overheden (GHO). De Provincie Zuid-Holland trekt vooral samen op met de Provincie en regio's Noord-Holland en Aalsmeer. De drie regio's zijn ook samen lid geworden van het Europese netwerk ERIAFF om het innovatief vermogen van de tuinbouw binnen Europa te versterken. Interregionale samenwerking betreft voornamelijk (nog) strategische coalities. Het moet wel vanuit de inhoud ontstaan.

Het is wel de vraag wie verantwoordelijk is om te voorkomen dat gelijksoortige projecten worden uitgevoerd. Elke regio heeft vaak een regio-eigen doelstelling waardoor projecten andere invalshoeken hebben. Daar moet rekening mee gehouden worden. Daarnaast is het aan opdrachtgevers, de financiers, om te besluiten op welke doelstellingen kennis wordt ingezet. Kennisinstellingen hebben een (belangrijke) rol om te signaleren welke kennis beschikbaar is maar zijn niet primair verantwoordelijk voor de opdrachten en de implementatie van de kennisresultaten. Het is volgens geïnterviewden overigens vaak eerder onkunde dan onwil en op de eerste plaats een kwestie van beter communiceren.

Uit interviews blijken de volgende aandachtspunten en taken van belang voor Greenport Westland-Oostland om het speerpunt kennis en innovatie voor de tuinbouwsectoren in goede banen te geleiden:

- het organiseren van de regionale visie en agenda voor kennis en innovatie;
- de zorg voor overzicht ten aanzien van verschillende ideeën, initiatieven en betrokken actoren, inclusief de afstemming met andere regio's, nationale en internationale netwerken en initiatieven;
- dit kunnen plaatsen binnen de regionale visie en de witte vlekken in kaart brengen (wat ontbreekt waar behoefte aan is?);
- proactief projecten organiseren, passende binnen de visie en de agenda;
- gesprekspartner zijn namens het tuinbouwbedrijfsleven voor onder andere de provincie, gemeenten en de metropoolregio en
- het verbinden van de relevante (triple helix) partijen;
- kennisuitwisseling stimuleren, communicatie en promotie van kennis voor innovatie, zowel binnen als buiten de regio.

Tot slot vinden geïnterviewden in het algemeen dat het begrip Greenport sterker uitgedragen kan worden. De term is ontstaan om naast de main- en brainport ook status te verkrijgen voor de tuinbouwsectoren. Probleem is echter dat er in Nederland veel verschillende tuinbouwsectoren zijn (groente, planten, bloemen, bomen, etc.), waaronder weer verschillende sub-sectoren die zich elk richten op een apart gewas met eigen dynamiek en kenmerken. Zo is er geen eenduidige Greenport maar zijn er 6 regio's die formeel de naam Greenport dragen en zijn er daarnaast satellietgebieden benoemd. Alhoewel de Greenports onder de koepel van Greenport Holland vallen, werkt iedere Greenport zelfstandig. De bestuurlijke profilering van de Greenports tezamen, kan sterker. Zeker voor wat betreft de profilering ten opzichte van het buitenland.

5. Uitdagingen voor tuinbouwkennis en -innovatie in de regio

Op basis van de interviews zijn de volgende uitdagingen voor het verder versterken van tuinbouwkennis en –innovatie in de regio Westland-Oostland geïdentificeerd.

1. *IDC's, werk structureel en continue aan meerdere innovatievraagstukken*

De IDC's zouden aan meerdere thema's en innovatievraagstukken moeten (blijven) werken. Het ene jaar is bijvoorbeeld energie een prioritair onderwerp, het andere jaar hebben andere vraagstukken meer de aandacht. Het is wel zo dat IDC-faciliteiten vaak voor één bepaald thema geschikt zijn zoals bijvoorbeeld voor water (watertanks, pompen en leidingen) en niet voor een ander thema. De kosten voor de faciliteiten moeten betaald kunnen worden. Het is van belang om continuïteit in de kennisontwikkeling op meerdere vraagstukken te hebben en behouden zodat actuele kennis en inzichten beschikbaar zijn op het moment dat het bedrijfsleven daarom vraagt. Een oplossing is dat het IDC winst maakt op de beantwoording van actuele vragen en deze financiën inzet voor de ontwikkeling van nieuwe kennis op vragen van doorlopende onderwerpen die relevantie krijgen in de (nabije) toekomst. Ook zou de topsector T&U het concept kunnen adopteren om een goede balans tussen kennisontwikkeling en –valorisatie te realiseren en zo de mogelijkheid om meerdere vraagstukken structureel aan te pakken, mogelijk te maken.

2. *Stimuleer internationaal tuinbouwondernemerschap*

Al in de (initiële) opleiding van leerlingen en studenten moet aandacht besteed worden aan het werken en ondernemen in het buitenland zodat leerlingen en studenten hier ervaring mee opdoen (in stages en uitwisselingsprogramma's). Zo wordt het risico op 'altijd de eigen kerktoren willen zien' verkleind. De buitenlandse afzetmarkt brengt wel een spagaatfunctie met zich mee. Enerzijds profiteren toeleveranciers en kennisinstellingen van een grotere markt, anderzijds leidt een sterkere buitenlandse tuinbouwsector tot een zwakkere concurrentiepositie van de Nederlandse primaire productie. De kunst is dan ook om de balans zo in te richten dat het totale (Nederlandse) tuinbouwcluster van kennis, innovatie en ondernemerschap meer voor- dan nadeel oplevert. Voorkomen moet worden dat kennis, bijvoorbeeld in de vorm van advies, eenmalig tegen een relatief laag bedrag wordt verkocht als de Nederlandse marktpositie hier veel nadeel van ondervindt. Het buitenland moet op de eerste plaats beschouwd worden als een uitbreiding van de Nederlandse handelsmogelijkheden.

3. *Regionale projecten en programma's voor kennis en innovatie kunnen efficiënter en effectiever*

Uit de interviews bleek dat de beoordelingsprocedure en –systematiek in de regio niet als transparant wordt ervaren. Het is niet altijd helder waarom bepaalde projecten wel of geen doorgang krijgen. De indruk is dat de prioriteit ligt op het 'eerlijk willen verdelen' van beschikbare middelen, in plaats van op de effectiviteit van de inhoudelijke resultaten. Daarnaast is de continuïteit en duurzame opbouw van kennis en innovatie een belangrijk aandachtspunt. Benoem 'milestones' en zorg voor voldoende financieringskracht om voor een langere tijd voort te kunnen bouwen op ontwikkelingen. Innovaties komen over het algemeen niet over één nacht ijs tot stand. Dat houdt in dat projecten elkaar moeten opvolgen en op elkaar aansluiten. Ook wordt onvoldoende gekeken of regionale projecten en activiteiten aansluiten bij de uitvoeringsagenda van de topsector T&U op landelijk niveau, en vice versa. Op de eerste plaats zouden de Greenport en bestuurders in de regio kunnen leren van de werkwijze en aanpak van de roadmaps die de topsectoren hebben ontwikkeld om kennis, innovatie en human capital programmatisch in goede banen te geleiden. De regio heeft een collectieve agenda georganiseerd voor kennis en innovatie. Beoogd is deze af te stemmen op de landelijke agenda en tussen andere regio's. Daar waar knelpunten of witte vlekken in de interregionale samenwerking zich voordoen, zou het landelijk georganiseerd moeten worden. Deze afstemming vindt wel plaats maar er zou meer aandacht voor moeten zijn en meer gestructureerd aangepakt kunnen worden. De topsector en de Greenports hebben gezamenlijk de verantwoordelijkheid om de agenda's nauwer op elkaar af te stemmen zodat het kennis- en innovatiesysteem voor de tuinbouw als geheel, efficiënter en effectiever wordt.

4. *Belangrijke inhoudelijke vraagstukken voor kennis en innovatie in de regio*

In de interviews zijn de volgende inhoudelijke vraagstukken genoemd die relevant zijn of blijven voor de tuinbouwsectoren in de komende jaren.

In de regio Westland-Oostland is de glastuinbouw één van de belangrijkste tuinbouwsectoren. Energieverbruik is en blijft een belangrijk vraagstuk. De glastuinbouw is veruit de grootste energiegebruikende sector in de Nederlandse land- en tuinbouw. Cross-oversamenwerking met de energiesector is van belang om de transitie te maken van fossiele naar duurzame grondstoffen. Het organiseren van een concurrerend en duurzaam energieproces zijn één van de belangrijkste uitdagingen voor de sector in de komende jaren, zo is de verwachting. Meer in het algemeen verwacht men blijvende aandacht voor grondstoffenproblematiek. Niet alleen gericht op energie, ook op water.

Aandacht voor technische ontwikkelingen in de keten en een duurzaam teeltproces blijven relevant zoals robotica en mechatronica. Maar bedrijven van nu lijken in het bijzonder geïnteresseerd te zijn in meer ketensamenwerking en/of ketenverkorting, marktvraagstukken en logistiek. Maatschappelijke uitdagingen die relevant worden in de (nabije) toekomst zijn onder andere verstedelijking, stadslandbouw en voedselvoorziening. De uitdaging is om naast ondernemerschap in de keten te stimuleren ook consumenten meer en/of op andere wijzen te interesseren voor groene producten. Het gaat om waardecreatie. Vragen zijn bijvoorbeeld: hoe kunnen we in bejaardencentra en ziekenhuizen betere voeding ontwikkelen en zo voeding aan zorg verbinden, meer groene producten als design zowel in- als exterieur; hoe komt de sector van bulk- tot luxeproductie? Kortom, wat doet groen en daarbij de tuinbouw voor mens, natuur en samenleving? Hier liggen fundamenteel sociaaleconomische vragen aan ten grondslag voor wetenschappelijke onderbouwing of groene producten mensen gelukkiger maakt, door sfeerbepaling en gezonde voeding, of patiënten eerder beter worden van smakelijke en gezonde voeding, etc. Het EFMI Business School is genoemd als voorbeeld van een academisch onderzoeks- en opleidingsinstituut voor de foodsector, gelieerd aan de Rijksuniversiteit Groningen, die een goede bijdrage kan leveren aan marktvraagstukken voor bedrijven. Het instituut focust op het toegankelijk maken van universitaire kennis voor doelgroepen (efmi.nl).

5. Minder aandacht voor kennisontwikkeling, meer voor valorisatie

Volgens de geïnterviewde telers zijn er in principe voldoende mogelijkheden voor bedrijven om kennis op te doen, via vakbladen, internet, informatieavonden, studiegroepen, projecten, etc. Het is niet zo dat tuinders niet geïnteresseerd zijn in kennis. Volgens geïnterviewden erkent het merendeel van tuinbouwbedrijven het belang van kennis voor de sector. Maar ze willen beter inzicht in wat kennisresultaten concreet (en financieel) betekenen voor hun bedrijf. Tegelijkertijd moeten bedrijven zich beter bewust worden van het belang van kennis en innovatie voor de concurrentiepositie van de gehele sector waar zij onderdeel van uitmaken ten opzichte van het buitenland maar ook van andere economische sectoren. Kennisvalorisatie betreft geen (lineair) éénrichtingsverkeer maar is een proces van co-creatie.

Volgens geïnterviewden moeten onderzoekinstellingen zich (nog) meer moeten richten en specialiseren op het toepasbaar maken van nieuwe kennis, in samenspraak met bedrijven. Dit vergt een cultuuromslag en aanpassing van het financieel instrumentarium waarbij bijvoorbeeld minder focus is voor wetenschappelijke publicaties en meer accent op de maatschappelijke inbedding van kennisresultaten. Om kennisvalorisatie te bevorderen zouden de IDC's meer kunnen samenwerken met studiegroepen zoals Tuinbouw Techniek Ontwikkeling (TTO) om de toepassing van kennis in de praktijk te verhogen.

Om (toekomstige) medewerkers voor het tuinbouwcluster op te leiden is het volgens geïnterviewden goed dat tuinbouwonderwijs meer verbonden wordt aan andere disciplines zoals bedrijfskunde, marketing en zorg. Daarbij moet er wel voldoende aandacht behouden blijven voor het primaire teeltproductieproces. Volgens geïnterviewden is het een belangrijke uitdaging om toekomstige medewerkers te interesseren voor een baan in de tuinbouw om een (dreigend) tekort aan expertise te voorkomen. Hiervoor is het belangrijk dat leerlingen op jonge leeftijd bekend en geënthousiasmeerd raken voor het werken in de tuinbouw. Daarom zouden initiatieven gericht op het betrekken van middelbare scholieren en basisscholieren (meer) gestimuleerd moeten worden. Tot slot is het binnen de definitie van kennisvalorisatie van belang dat het kennispeil van docenten geactualiseerd wordt door nieuwe onderzoekskennis en inzichten vanuit de praktijk om de kwaliteit van onderwijs te kunnen garanderen. Er moet voldoende aandacht zijn en behouden blijven voor kennisdoorstroom, zowel op regionaal als op landelijk niveau.

Bijlage 1: Namen interviews

1. Willem van der Voort, Potplantenkwekerij Sjaloom;
2. Hans van der Waal, Paprikakwekerij Van der Waal;
3. Marc de Bruijne, Provincie Zuid-Holland;
4. Wim van den Ende, Delphy (voorheen GreenQ/DLV);
5. Theo Duijvestijn, Gemeente Westland;
6. Nico van Hemert, Greenport Horti Campus – Strategy on Demand;
7. Gijs Kok, Flora Holland;
8. Gert Kant, Lentiz;
9. Jan-willem Donkers, InHolland;
10. Eric Poot, Wageningen UR Glastuinbouw.